

Н.Б. Беккайров*, PhD докторанты

Л.А. Бимендиева, э.ғ.к., доцент

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: nbekkaurov@mail.ru

FMOLS ӘДІСТЕМЕСІ БОЙЫНША СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУ КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ ӘСЕРІН АНЫҚТАУ

Сыбайлас жемқорлық 30 жылдан астам уақыт бойы зерттеушілердің назарын аударғанына қарамастан, қазіргі уақытта көптеген мемлекеттерде ең маңызды саяси мәселелердің бірі болып қала беруде. Сыбайлас жемқорлық үкіметтердің заңдылығына нұқсан келтіруі және саяси тұрақсыздыққа ықпал етуі мүмкін. Ал, «дамушы» деңгейдегі Қазақстанға сыбайлас жемқорлық қатысты зерттеулер оның елдің саяси тұрақтылығы мен басқару құрылымдарына тәуекел деңгейін төмендетуге әсер етеді. Сыбайлас жемқорлық шетелдік инвестицияларға, іскерлік операцияларға және экономикалық өсуге айтарлықтай экономикалық әсер етуін ескере отырып, мақалада Қазақстандағы сыбайлас жемқорлықтың ауқымы мен сипатына, шетелдік сыбайлас жемқорлықпен күресу жолдарына талдау жасалынды. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықтың экономикаға әсерін зерттеудің эволюциясық өзгерісі қарастырылды.

Мақалада сыбайлас жемқорлық индексі анықтаудағы әртүрлі тәсілдердің кең анықтамалық ақпараты мен коррупцияны қабылдау индексінің негізгі экономикалық өсу көрсеткіштерінің арасындағы (ЖІӨ, шетелдік инвестиция, инфляция және мемлекеттің сенімділік дәрежесі) арасындағы байланыс деңгейі анықталды.

Зерттеуде Eviews12 бағдарламасы арқылы FMOLS моделі бойынша талдау жасалынды. (ИПЦ) сыни бағасы қазірдің өзінде белгілі және кең таралған көрсеткіштерге баса назар аударылады. Сонымен қатар, зерттеудің эмпирикалық нәтижелері сыбайлас жемқорлықтың мемлекеттің экономикалық өсуіне келтіретін кедергілері анықталды. Мақалада зерттеу және талдау нәтижесіне сәйкес, сыбайлас жемқорлық және оның экономикаға әсерімен күресудің кеңесті жолы ұсынылады.

Кілт сөздер: *сыбайлас жемқорлық көрсеткіштері; мемлекеттік басқару; экономикалық өсу көрсеткіштері; өңірлік талдау; шетелдік инвестиция; инфляция, тұрақты өсу.*

Ключевые слова: *показатели коррупции; государственное управление; показатели экономического роста; региональный анализ; иностранные инвестиции; инфляция, устойчивое развитие.*

Keywords: *corruption indicators; public administration; economic growth indicators; regional analysis; foreign investment; inflation, sustainable development.*

JEL classification: D 73

Кіріспе. Сыбайлас жемқорлықтың экономикаға және экономикалық өсуге әсері туралы эмпирикалық әдебиеттердің көбеюіне қарамастан, кейбір жағынан бұл әдебиеттер әлі де шектеулі. Эмпирикалық зерттеулердің көпшілігі сыбайлас жемқорлықтың экономикалық өсу, инфляция және инвестиция сияқты айнымалылардың шағын тобына әсерін қарастырады. Эмпирикалық зерттеулерге сәйкес, сыбайлас жемқорлықтың бірлікке артуы ЖІӨ-ні 0,15-1,5% - ға төмендетеді. Инвестициялар мен орта білім беру деңгейінің артуы жан басына шаққандағы ЖІӨ-нің едәуір өсуіне және сыбайлас жемқорлықтың экономикалық өсуге зиянды әсерінің төмендеуіне алып келетіні көрсетілген.

Сыбайлас жемқорлық парақорлықпен, жағымпаздықпен және ашықтықтың болмауымен сипатталатын белгісіз бизнес ортасын құру арқылы инвесторлардың сеніміне нұқсан келтіреді. Сыбайлас жемқорлық пен экономикалық өсу арасындағы байланысты анықтайтын зерттеулер инвесторлардың шешімдері туралы хабардар ете алады және оларды сыбайлас жемқорлық тәуекелі төмен аймақтарға немесе салаларға бағыттай алады. Қазақстан шетелдік және тұрақты инвестицияға тәуелді болғандықтан, сыбайлас жемқорлықпен күресу жолдарын терең зерттеу өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – шетелдік сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың іс-шараларына талдау жасай отырып, Қазақстандағы сыбайлас жемқорлықтың экономикалық көрсеткіштерге әсерін анықтау. Зерттеу мақсаты келесідей міндеттерді анықтады:

– Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі (CPI) Transparency International (TI) және пара алу индексі (BPI), Дүниежүзілік Банктің сыбайлас жемқорлықты бақылау индексі (CCI), халықаралық елдік тәуекелдер жөніндегі нұсқаулық (ICRG) әдістемелеріне талдау жасау;

– Сыбайлас жемқорлықтың экономикалық көрсеткіштерге әсерін зерттеу.

Зерттеу мақсатына сәйкес, мақалада FMOLS эконометрикалық әдістері қолданылады. FMOLS моделі бір мезгілде себеп-салдарлық байланысқа байланысты ықтимал ауытқуларды түзету үшін айнымалылардың артта қалған мәндерін пайдалана отырып, эндогенділікті ескереді. Ол автокорреляция, гетероскедастика және эндогендік сияқты ықтимал мәселелерді қарастыра отырып, айнымалылар арасындағы ұзақ мерзімді қатынастарды көрсететін коэффициенттерді (β) бағалауға бағытталған.

Мақалада сыбайлас жемқорлықтың салдары ЖІӨ-ге, шетелдік инвестицияға, инфляция мен мемлекеттің сенімділік деңгейіне әсерін талдауда 2012-2022 жылдар аралығындағы көрсеткіштер қолданылды.

Әдебиеттік шолу. Көптеген эмпирикалық зерттеулер сыбайлас жемқорлық табыс теңсіздігін тудырады деген қорытынды жасайды [1]. Сыбайлас жемқорлық жаңа өнімдерге тарату және жылжыту арналарына инвестиция салатын жеке тұлғалар немесе ұйымдар үшін кедергі болады деп көрсетті [2]. Бұл зерттеулерге сәйкес сыбайлас жемқорлықты болжауға болатын кезде оның инвестицияларға әсері олай болмаған кездегіден аз болғаны байқалды.

Тікелей шетелдік инвестициялар елге шетелдік инвестициялардың жалпы көлемі негізінде ЖІӨ-нің пайызымен есептеледі. Экономикалық орта сыбайлас жемқорлыққа толы болған кезде, компаниялар мен үкіметтер аз жемқор аймақтарға немесе секторларға инвестиция салуға тырысады және басқа да қауіпсіз аймақтарды іздейді. Осылайша, сыбайлас жемқорлық тікелей инвестициялармен теріс байланысты қалыптастырады [3, 4]. Бұл процесс елдерді қаржыландыру тұрғысынан әлсіз етеді.

Экономикалық теория сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі үкімет ұсынатын тауарлар мен қызметтердің төмен сапасымен байланысты деп болжайды. Негізгі себеп-ресурстарды олардың әкімшілері өз пайдасына қолданады және соңғы пайдаланушыға жетпейді [5, 6].

Әлемде жыл сайын сыбайлас жемқорлық көріністеріне, оларға қарсы іс-қимыл әдістері, құралдары мен тәсілдеріне түрлі зерттеулер жүргізіледі. Экономика көріністерінің бір түрі ретінде зерттейтін экономикалық ғылым өкілдерінің материалдарын пайдаланды, М.Л. Альпидовская, М.В. Вилисов, А.Н. Дегтярев, М.Ослон, А.Ослунд, С.М.Проставы, С.Роуз-Аккерман, Э. Де Сото жұмысында шенеуніктердің бизнес өкілдерімен қарым-қатынасы және олардың арасындағы сыбайлас жемқорлық байланыстарының себептері мәселесі ерекше маңызды болды. Сыбайлас жемқорлықты билік үшін күрес құралдарының бірі ретінде қарастыратын саяси ғылымдар аясында Г.Н. Ахметшин, А.Ю. Вагин, С.Вебра, М. Дювергер, А.П. Любимов, Н.С. Федоркин, А.Хайденхаймер, С.Хантингтон қоғамның саяси ұйымының сипатына сыбайлас жемқорлықтың әсері, сыбайлас жемқорлықтың таралу дәрежесінің саяси мәдениет пен азаматтық қоғам институттарының даму деңгейінен арақатынасына байланысты зерттеулер жүргізді [7].

Дамушы елдерде кәсіпкерлер (негізінен шағын және орта бизнес өкілдері) бюджетке салынатын салықтардан басқа, әртүрлі мемлекеттік құрылымдардың өкілдеріне ақша төлеуге мәжбүр болған жағдайлар кездеседі. Бұл төлемдер осы мемлекеттік құрылымдар тікелей көрсететін кейбір күмәнді қызметтер үшін төлем ретінде, олармен байланысты коммерциялық фирмалардың қызметтеріне ақы төлеу ретінде немесе көбінесе қарапайым пара ретінде рәсімделуі мүмкін [8]. Мамандандырылған зерттеулерде әсерді білім беру, денсаулық сақтау, инфрақұрылым және әскери шығындар ретінде қарастырады.

Жүргізілген зерттеулердің көптігіне қарамастан, әлемдік деңгейде жемқорлықпен күресу мәселесі өте өзекті болып отыр, оның ішінде жемқорлық детерминаттарын анықтау, жемқорлыққа қарсы стратегияның сенімділік деңгейін бағалау және оның нақты салаларға әсері анықтау бойынша зерттеулер әлі де жеткіліктісіз болып отыр.

Негізгі бөлім. Бүгінгі таңда сыбайлас жемқорлықты өлшеудің көптеген әдістемелері бар. Олардың ішіндегі ең маңыздысы-Economist Intelligence Unit құрастырған және әртүрлі елдердегі сыбайлас жемқорлық деңгейін бағалауды қамтитын халықаралық бизнес индексі; жыл сайын political Risk Services Inc жариялайтын ICRG.; WGI және Дүниежүзілік банк (ДБ) жыл сайын жариялайтын CCI сыбайлас жемқорлықты өлшеуі; қоғамдық зерттеу болып табылатын жаһандық

сыбайлас жемқорлық барометрі (GCB) және мемлекеттік сектордағы болжамды сыбайлас жемқорлық деңгейін өлшейтін TI жариялайтын CPI [9].

1-кестеде зерттеушілер қолданатын әртүрлі экономикалық өсу үлгілері мен олардың айнымалылары мен бастапқы нәтижелерімен ұсынылады.

1-кесте

Сыбайлас жемқорлықтың экономикаға әсерін зерттеудің эволюциялық өзгерісі

Автор	Мемл. саны	Жылдар	Зерттеу объектісі	Әдістеме	Қорытынды
Mo, 2001	54	1970-1985	Сыбайлас жемқорлықтың экономикалық өсуге және оны беру арналарына әсері	CPI	Сыбайлас жемқорлық деңгейінің 1% - ға артуы өсу қарқынын шамамен 0,72% - ға төмендетеді.
Li et al., 2000	46	1980-1992	Сыбайлас жемқорлық және оның кірістердің қысқаруы мен экономикалық өсуге әсері	ICRG	Сыбайлас жемқорлық экономикалық өсуді баяулатады. Алайда, бұл әсер Мауго (1995) жұмысында табылғаннан гөрі айқын емес.
Gupta et al., 2002	38	1980-1997	Сыбайлас жемқорлықтың табысқа, табыс теңсіздігіне және кедейлікке әсері	ICRG	Сыбайлас жемқорлық деңгейінің бір оңтүстікке ұлғаюы табыстың өсу қарқынын жылына 4,7% - ға төмендетеді.
Meon & Sekkat, 2005.	63-71	1970-1998	Сыбайлас жемқорлықтың экономикалық өсу мен инвестицияларға әсері арасындағы байланыс	CPI, CCI	Сыбайлас жемқорлық экономикалық өсуге зиян тигізеді. Бұл әсерлер басқару сапасына байланысты өзгереді.
Mendez & SepOlveda, 2006.	40-85	1960-2000	Сыбайлас жемқорлық, экономикалық өсу және саяси режимдер	ICRG, CPI	Сыбайлас жемқорлық саяси бостандықтың төмен деңгейінде экономикалық өсуді қолдайды және жоғары деңгейде зиян келтіреді.
Aidt et al., 2008	120	1970-2000	Басқару режимдері, сыбайлас жемқорлық және экономикалық өсу.	CPI, CCI	Сыбайлас жемқорлық тиімділікті арттырады, өйткені бұл жеке тұлғаларға ең маңызды институционалдық кемшіліктерді айналып өтуге мүмкіндік береді.
Mocan, 2008	49	1975-1995	Сыбайлас жемқорлық өсуге тікелей әсер ете ме?	CPI, CCI, ICRG	Сыбайлас жемқорлық индекстері экономикалық өсудің маңызды детерминанттары болып табылмайды.
Anokhin & Schulze, 2009	64	1996-2002	Кәсіпкерлік, инновация, сыбайлас жемқорлық және Еңбек өнімділігі	CCI	Сыбайлас жемқорлықты тиімдірек бақылау инновациялар мен кәсіпкерлік есебінен еңбек өнімділігінің өсуімен байланысты.
Kunieda et al., 2014	109	1985-2009	Сыбайлас жемқорлық, капитал қозғалысы және экономикалық өсу	ICRG	Үкіметтегі сыбайлас жемқорлық пен қаржылық ашықтық экономикалық өсуге теріс айтарлықтай әсер етеді.
Menard к Weill, 2016	71 Devel oping	1996-2009	Экономикалық өсу арқылы көмек пен сыбайлас жемқорлық арасындағы байланысты түсіну	CCI	Айнымалылар арасында маңызды себеп-салдарлық байланыс жоқ.
Cieslik к Goczek, 2018	142	1994-2014	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, Халықаралық инвестициялар және экономикалық өсу.	CPI, ICRG	Эмпирикалық нәтижелер сыбайлас жемқорлықтың инвестицияларды шектеу арқылы экономикалық өсуге кедергі келтіретінін растайды.

Shittu et al., 2018	5 SSA Developing	1990-2015	Сыртқы қарыз арасындағы байланыс, сыбайлас жемқорлық және экономикалық өсу	ICRG	Бұл елдердегі сыбайлас жемқорлық өндіріс деңгейін жоғарылатады.
Chakravorty, 2018	91-98	2000-2011	Жаңартылатын энергия көздерін тұтынуға қаржылық дамудың әсері	ICRG, CPI	ТБИ кейбір жағдайларда экономикалық өсумен айтарлықтай және теріс корреляцияланады, МКРГ шамалы.

*[9] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Кестеден көріп отырғанымыздай, сыбайлас жемқорлықтың мәнін құрайтын көрсеткіштердің негізгі айырмашылығын объективті және субъективті көрсеткіштер ретінде анықтауға болады. Негізгі айырмашылық субъективті көрсеткіштер арқылы қабылдауды және объективті көрсеткіштер арқылы дәлелденген сыбайлас жемқорлық туралы нақты сенімді деректерді өлшеу болып табылады. Бұл қайшылық қабылдау проблемасы деп аталатын мәселеге әкелді. Бұл көзқарас әлеуметтанушылардың әл-ауқат көрсеткіштері бойынша зерттеулерінен туындайды. Жоғарыда аталған зерттеушілер өлшенетін шамаларды субъективті және объективті, ал тиісті өлшеу әдістерін объективті және субъективті деп бөледі.

Бұл зерттеуде FMOLS әдісімен сыбайлас жемқорлықты талдау үшін нақты деректер тізімін жасау (ең кіші квадраттардың толық өзгертілген әдеттегі әдісі) сыбайлас жемқорлықты қабылдау индикаторлары, сондай-ақ экономикалық факторларды білдіретін тиісті айнымалылар таңдалды (кесте 2).

Сыбайлас жемқорлықты қабылдау көрсеткіштері: Transparency International (CPI) сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі; Қазақстандағы сыбайлас жемқорлықтың болжамды деңгейін өлшейтін жыл сайынғы деректер.

Экономикалық айнымалылар: жалпы ішкі өнім (ЖІӨ), тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ), инфляция деңгейі.

Қосымша факторлар: саяси тұрақтылық индексі: Қазақстандағы саяси жүйенің тұрақтылығын көрсететін көрсеткіш.

2-кесте

FMOLS моделі бойынша талдауға қажетті Қазақстан бойынша экономика көрсеткіштері

Жыл	Сыбайлас жемқорлықты қабылдау көрсеткіші	ЖІӨ, млн теңге	ТШИ, млрд. АҚШ доллары	Инфляция	Саяси тұрақтылық индексі
	y	x_1	x_2	x_3	x_4
2013	26	32 896 601,0	24,0	100,4	-0,62
2014	29	36 651 572,2	23,8	100,6	-0,08
2015	28	38 783 900,4	15,3	101,1	-0,15
2016	29	44 337 585,5	21,3	100,7	-0,14
2017	31	51 195 859,3	20,9	100,6	-0,07
2018	31	57 706 553,3	24,2	100,4	-0,04
2019	34	64 681 604,8	24,4	100,4	0,07
2020	38	66 828 235,1	17,1	100,6	0,11
2021	37	79 096 070,3	23,8	100,7	0,03
2022	36	96 367 515,5	28,0	101,6	0,14
2023	39	119 261 200,0	23,4	100,9	0,15

*Қазақстан Республикасының Ұлттық Статистика бюросының мәліметтері мен ranking.kz мәліметтері негізінде жасалған

Зерттеу үшін EViews-статистикалық пакет негізінен уақыт қатарларының эконометрикалық деректерін талдауға, панельдік деректерді талдауға және модельдеуге, регрессиялық модельдерді құруға арналған бағдарламасы қолданылды. Зерттеу нәтижесі келесі көрсеткіштерді көрсетті.

Тәуелді айнымалы: Y

Әдіс: толық өзгертілген ең кіші квадрат әдісі (FMOLS)

Үлгі (түзетілген): 2013-2023 енгізілген бақылаулар: 10 түзетулерден кейін коинтеграциялық теңдеуді анықтау: ұзақ мерзімді ковариация ұпайымен (Бартлетт ядросы, Нью-Уэсттің тұрақты өткізу қабілеті = 3,0000).

3-кесте

FMOLS моделі бойынша талдау нәтижелері

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X4	2.607767	3.079511	0.846812	0.4357
X3	-3.656171	1.267922	-2.883594	0.0344
X2	-1.62E-10	1.35E-10	-1.197760	0.2847
X1	1.93E-07	3.99E-08	4.822975	0.0048
C	393.1394	127.3371	3.087390	0.0272
R-squared	0.915879		Mean dependent var	31.90000
Adjusted R-squared	0.848582		S.D. dependentvar	4.121758
S.E. of regression	1.603877		Sum squared resid	12.86211
Long-run variance	1.458619			

* EViews бағдарламасының көмегімен автормен құрастырылған

Кестеге сәйкес нәтижені талдау және қорытындылау:

X4 (айнымалы коэффициент: 2,607767): Коэффициент X4-тің тәуелді у айнымалысына болжамды әсерін көрсетеді, алайда t-Статистика 0,846812 және жоғары р-мәні 0,4357 бұл коэффициент әдеттегі деңгейлерде статистикалық маңыздылыққа ие емес (әдетте $p < 0,05$), бұл X4 у-дегі өзгерістерді шамалы түсіндіре алады деп болжанады.

X3 (айнымалы коэффициент: -3,656171): X3 коэффициенті у-ге теріс әсер етеді, t-статистикасында -2,883594 және р-мәні 0,0344 (0,05-тен төмен) X3 статистикалық маңызды. Бұл X3-тегі өзгерістер Y-дегі өзгерістерге байланысты екенін көрсетеді және бұл байланыс мағынасы бар.

X2 (айнымалы коэффициент: -1,62 E-10): X2 коэффициенті нөлге өте жақын және 0,2847-ге тең жоғары р мәнінде статистикалық маңызы жоқ, бұл X2-дегі өзгерістер бұл модельде Y-ге айтарлықтай әсер етпейтінін көрсетеді.

X1 (айнымалы коэффициент: 1,93 E-07): X1 коэффициенті 4,822975 t-статистикасымен және 0,0048 төмен р-мәнімен статистикалық маңызды, бұл X1-дегі өзгерістер Y-дегі өзгерістермен байланысты және бұл қатынас маңызды.

Ұстау: C (тұрақтылық коэффициенті: 393,1394): ұстау модельдегі тұрақты мүшені білдіреді. T статистикасында 3,087390 және р мәні 0,0272 (0,05-тен төмен) бұл статистикалық маңыздылықты көрсетеді, тіпті барлық тәуелсіз айнымалылар нөлге тең болса да, Y шамамен 393,1394 болады деп күтілуде.

R-квадрат (түзетілген R-квадрат): 0,915879-ға тең R-квадрат (түзетілген R-квадрат: 0,848582) Y вариациясының шамамен 91,6% - ы модельдегі тәуелсіз айнымалылармен түсіндірілетінін көрсетеді, бұл күшті сәйкестікті болжайды.

Нәтиже X3 және X1 Y-дегі өзгерістерді түсіндіруде статистикалық тұрғыдан маңызды болып көрінеді, бұл айнымалылар у-ге айтарлықтай әсер етуі мүмкін деп болжайды.

Сонымен, сыбайлас жемқорлық бюрократиялық тиімсіздіктің жоғары деңгейі инвестициялар мен экономикалық өсуге кедергі келтіруі мүмкін және сыбайлас жемқорлыққа қарсы шараларды басқа ақпарат беру арналары арқылы тікелей немесе жанама түрде қабылдау қажет. Зерттеуде еліміздегі сыбайлас жемқорлық экономикалық өсуге кедергі келтіретін бірнеше арналар анықталды. Оларға ішкі инвестициялар, тікелей шетелдік инвестициялар, мемлекеттік шығындар, мемлекеттік шығындарды білім беру, денсаулық сақтау және инфрақұрылымға қызмет көрсету бағытында бөлу, сондай-ақ манипуляциялар мен парақорлыққа көбірек мүмкіндіктер беретін тиімділігі төмен мемлекеттік жобалар кіреді. Зерттеуде сыбайлас жемқорлыққа қатысты шетелдік авторлардың еңбектері зерттеліп, оның деңгейін анықтау бойынша халықаралық тәжірибе қарастырылды. Зерттеуде FLOMS моделі арқылы еліміздегі сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінің экономикалық көрсеткіштерге әсері бағаланды. Нәтижесі бойынша, сыбайлас жемқорлықтың инфляция мен ЖІӨ-ге үлкен әсері бар екенін, алайда шетелдік инвестициялар мен мемлекеттік басқарудығы сенімділік деңгейіне әсерінің әлсіз екені анықталды.

Толық өзгертілген ең кіші квадрат әдістерін (FMOLS) қолдана отырып талдау тәуелді "Y" айнымалысы мен тәуелсіз X1, X2, X3 және X4 айнымалылары арасындағы байланыс туралы құнды ақпарат берді. X3 және X1 у-ге әсер ететін статистикалық маңызды факторлар ретінде әрекет етеді. X3 үшін теріс коэффициент Y-ге айтарлықтай теріс әсер етеді, ал X1 үшін оң коэффициент у-мен оң байланысты көрсетеді. Керісінше, X4 және X2 осы модель шеңберінде Y - ге айтарлықтай әсер етпейді.

Модельдің өнімділігі: Модель 0,915879-ға тең жоғары r-квадрат мәнін көрсетеді, бұл Y-дегі дисперсияның шамамен 91,6% - ы енгізілген айнымалылармен түсіндіріліп, сенімді сәйкестікті көрсетеді. Алайда, әрі қарай зерттеу кейбір айнымалылардың маңыздылығын және осы талдауда ескерілмеген ықтимал күрделіліктерді ескере отырып, модельдің болжау қабілетін арттыра алады.

Салдары: X3 (инфляция) пен X1(ЖІӨ) мен Y (сыбайлас жемқорлықты қабылдау көрсеткіші) арасындағы анықталған қатынастар осы факторлардың Y-ге түсіну және ықтимал әсер ету үшін маңыздылығын көрсетеді, мақсатты араласудың немесе саяси ойлардың мүмкіндіктерін көрсетеді.

Қорытынды. Инфляцияны төмендету және ЖІӨ-ні арттыру мақсатында сыбайлас жемқорлықпен күресу құқықтық, институционалдық және құрылымдық реформалардың жиынтығын жүзеге асыруды көздейді. Сыбайлас жемқорлық және оның экономикаға әсерімен күресудің келесідей кешенді жолы ұсынылады:

Антикоррупциялық стратегия қалыптастыру: жергілікті өзін-өзі басқарудың әр элементін мемлекеттік, облыстық, қалалық/аудандық деңгейде сыбайлас жемқорлықпен күресудің жолдарын қарастыра отырып, өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып стратегиялық жоспар құру. Жауапты тұлғаны белгілеу.

Краудсорсингтік платформаларды қолдану, бұл азаматтарға сыбайлас жемқорлық туралы хабарлауға және интернет немесе телефон арқылы жеке тәжірибелерімен бөлісуге мүмкіндік береді. Краудсорсингтік платформалар адамдарға олардың құқықтары мен сыбайлас жемқорлықтың заңсыздығы туралы білім беру арқылы халықтың хабардарлығын арттыра алады.

Ашықтық пен есеп беруге ықпал ету: мемлекеттік процестердегі, мемлекеттік сатып алулардағы және қаржылық операциялардағы ашықтықты арттыру. Ашық деректер бастамалары, мемлекеттік ақпаратқа жұртшылықтың қол жетімділігі және мемлекеттік қызметкерлердің активтерді міндетті түрде жария етуі сияқты шараларды жүзеге асыру.

Электрондық үкіметтің шешімдерін енгізу: шенеуніктер мен азаматтар/кәсіпорындар арасындағы тікелей өзара әрекеттесуді азайту үшін мемлекеттік қызметтер, сатып алулар және төлемдер үшін цифрлық жүйелер мен онлайн платформаларды енгізу. Себебі, автоматтандырылған процестер сыбайлас жемқорлықты азайтудың бірден бір тиімді жолы болып табылады.

Этикалық көшбасшылықты дамыту мектептерін ашу, атап айтқанда көшбасшылық, оқу бағдарламалары және мінез-құлық кодекстері арқылы мемлекеттік қызметкерлер арасында адалдық пен этикалық мінез-құлық мәдениетін терең насихаттау және сақталуын қатаң қадағалау.

Осы шараларды жан-жақты және дәйекті түрде жүзеге асыра отырып, елдер сыбайлас жемқорлықпен тиімді күресе алады, бұл өз кезегінде инфляциялық қысымды төмендетуге және тиімділікті, бәсекеге қабілеттілікті және инвесторлардың сенімін арттыру арқылы экономикалық өсуді ынталандыруға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Anokhin S., Schulze W.S. Entrepreneurship, innovation, and corruption //Journal of business venturing. – 2009. – Т. 24. – №. 5. – P. 465–476. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.06.001>
2. Mauro P. Corruption and the composition of government expenditure //Journal of Public economics. – 1998. – Т. 69. – №. 2. – P. 263–279. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(98\) 00025-5](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(98) 00025-5).
3. Jain A. K. Corruption: A review //Journal of economic surveys. – 2001. – Т. 15. – №. 1. – P. 71–121. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00133>.
4. Tanzi V., Davoodi H. Corruption, public investment, and growth //The Welfare State, Public Investment, and Growth: Selected Papers from the 53 rd Congress of the International Institute of Public Finance. – Springer Japan, 1998. – P. 41–60. https://doi.org/10.1007/978-4-431-67939-4_4.
5. Rose-Ackerman S. Corruption: A study in political economy. – NewYork Academic press, 2013. – P. 417–427.

6. Shleifer A., Vishny R. W. Corruption //The quarterly journal of economics. – 1993. – Т. 108. – №. 3. – P. 599–617.
7. Мальцев В.В. Актуальные проблемы противодействия коррупции //Актуальные проблемы юриспруденции. – 2017. – С. 81-89.
8. Svensson J. Who must pay bribes and how much? Evidence from a cross section of firms //The quarterly journal of economics. – 2003. – Т. 118. – №. 1. – P. 207–230.
9. Blackburn K., Bose N., Haque M. E. The incidence and persistence of corruption in economic development //Journal of Economic Dynamics and control. – 2006. – Т. 30. – №. 12. – P. 2447–2467.
10. Shittu W. O., Hassan S., Nawaz M. A. The nexus between external debt, corruption and economic growth: evidence from five SSA countries //African Journal of Economic and Management Studies. – 2018. – Т. 9. – №. 3. – P. 319–334.
11. Қазақстан Республикасының Ұлттық Статистика бюросы URL: <https://old.stat.gov.kz/official/industry/161/statistic/8>.
12. Жемқорлықты қабылдау индексі URL: <https://ranking.kz/reviews/world/chut-huzhe-chem-v-tanzanii-chut-luchshe-chem-v-malavi-kakoe-mesto-zanimaet-kazahstan-soglasno-indeksu-voxpriyatiya-korruptsii.html>.

REFERENCES

1. Anokhin S., Schulze W. S. Entrepreneurship, innovation, and corruption //Journal of business venturing. – 2009. – Т. 24. – №. 5. – P. 465–476. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.06.001>
2. Mauro P. Corruption and the composition of government expenditure //Journal of Public economics. – 1998. – Т. 69. – №. 2. – P. 263–279. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(98\)00025-5](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(98)00025-5)
3. Jain A.K. Corruption: A review //Journal of economic surveys. – 2001. – Т. 15. – №. 1. – P. 71–121. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00133>
4. Tanzi V., Davoodi H. Corruption, public investment, and growth //The Welfare State, Public Investment, and Growth: Selected Papers from the 53 rd Congress of the International Institute of Public Finance. – Springer Japan, 1998. – P. 41–60. https://doi.org/10.1007/978-4-431-67939-4_4
5. Rose-Ackerman S. Corruption: A study in political economy. – New York Academic press, – 2013. – P. 417–427.
6. Shleifer A., Vishny R. W. Corruption //The quarterly journal of economics. – 1993. – Т. 108. – №. 3. – P. 599–617.
7. Mal'cev V.V. Aktual'nye problemy protivodejstvija korrupcii [Current problems of combating corruption] //Aktual'nye problemy jurisprudencii. – 2017. – S. 81–89. [in Russian]
8. Svensson J. Who must pay bribes and how much? Evidence from a cross section of firms //The quarterly journal of economics. – 2003. – Т. 118. – №. 1. – P. 207–230.
9. Blackburn K., Bose N., Haque M. E. The incidence and persistence of corruption in economic development //Journal of Economic Dynamics and control. – 2006. – Т. 30. – №. 12. – P. 2447–2467.
10. Shittu W.O., Hassan S., Nawaz M.A. The nexus between external debt, corruption and economic growth: evidence from five SSA countries //African Journal of Economic and Management Studies. – 2018. – Т. 9. – №. 3. – P. 319–334.
11. Qazaqstan Respublikasynyn Ul'tyq Statistika bjurosy [Jelektronny resurs] [National Status Fund of the Republic of Kazakhstan] URL: <https://old.stat.gov.kz/official/industry/161/statistic/8> [in Kazakh].
12. Zhemqorlyqty qabyldau indeksi [Jelektronny resurs] [Corruption Perception Index] URL: <https://ranking.kz/reviews/world/chut-huzhe-chem-v-tanzanii-chut-luchshe-chem-v-malavi-kakoe-mesto-zanimaet-kazahstan-soglasno-indeksu-voxpriyatiya-korruptsii.html> [in Kazakh].

Беккайров Н.Б., Бимендиева Л.А.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВЛИЯНИЯ КОРРУПЦИИ НА ПОКАЗАТЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ПО МЕТОДИКЕ FLOMS

Аннотация

Несмотря на то, что коррупция привлекала внимание исследователей более 30 лет, в настоящее время она остается одной из самых важных политических проблем во многих штатах. Коррупция может подрывать легитимность правительств и способствовать политической нестабильности. А исследования, касающиеся коррупции в Казахстане на развивающемся " уровне, повлияют на его политическую стабильность и снижение уровня риска для управленческих структур страны. Учитывая значительное экономическое влияние коррупции на иностранные инвестиции, деловые операции и экономический рост, в статье проведен анализ масштабов и характера коррупции в Казахстане, путей борьбы с иностранной коррупцией. Кроме того, была рассмотрена эволюционная трансформация изучения влияния коррупции на экономику.

В статье выявлен уровень взаимосвязи между Широкой справочной информацией различных подходов к определению индекса коррупции и основными показателями экономического роста индекса восприятия коррупции (ВВП, иностранные инвестиции, инфляция и степень надежности государства).

В исследовании был проведен анализ модели FLOMS с помощью программы Eviews12. Критическая оценка (ИПЦ) подчеркивает уже известные и широко распространенные показатели. Кроме того, эмпирические результаты исследования выявили барьеры, с помощью которых коррупция приводит к экономическому росту государства. Согласно результатам исследования и анализа, в статье предлагается следующий комплексный способ борьбы с коррупцией и ее влиянием на экономику.

Bekkairov N., Bimendieva L.

DETERMINING THE IMPACT OF CORRUPTION ON ECONOMIC GROWTH INDICATORS USING THE FLOMS METHODOLOGY

Annotation

Despite the fact that corruption has attracted the attention of researchers for more than 30 years, it currently remains one of the most important political issues in many states. Corruption can undermine the legitimacy of Governments and contribute to political instability. And research on corruption in Kazakhstan at the "developing" level will affect its political stability and reduce the level of risk to the country's management structures. Taking into account the significant economic impact of corruption on foreign investment, business transactions and economic growth, the article analyzes the scale and nature of corruption in Kazakhstan, ways to combat foreign corruption. In addition, the evolutionary transformation of the study of the impact of corruption on the economy was considered.

The article reveals the level of interrelation between the Broad background information of various approaches to determining the corruption index and the main indicators of economic growth of the corruption perception index (GDP, foreign investment, inflation and the degree of reliability of the state).

The study analyzed the FLOMS model using the Eviews12 program. The Critical Assessment (CPI) highlights already well-known and widespread indicators. In addition, the empirical results of the study revealed the barriers through which corruption leads to economic growth of the state. According to the results of the research and analysis, the article suggests the following comprehensive way to combat corruption and its impact on the economy.

